

קבצנים

סיפור

מאת בן-ציון יהושע

[א]

הייתי אז ילד בן תשע, אולי בן עשר. חבורה נבחרת של תלמידים הוזעקה לחדרו של המנהל חכם מועלם. על שולחנו עמדו כחיללים בצבא נפוליון קופות ועליהן הכתובת: 'צדקה תציל ממוות'. המנהל מועלם הביט בנו מעל משקפי הכסף הזעירים התקועים על חוטמו האדום. הוא מישש את זקנקנו האפרפר והניד ראשו לכאן ולכאן כבעל קושיות. שיניו התותבות צקצקו והתיזו, עיניו הקטנות התרוצצו כזוג גורי עכברים ובחנו אותנו אחד לאחד. חכם מועלם פתח ודרש בקול עמוק ובניגון של הלוויות: "תינוקות של בית רבן, ילדי ישראל היקרים, מצבה של התורה בשפל המדרגה. כבר אמרו חכמינו ז"ל: 'אם אין קמח אין תורה'. מחר בבוקר אתם הולכים להציל את 'תלמוד תורה' שלנו. כל צמד תלמידים ייסע לבית העלמין הקדום שעל הר הזיתים, יקשקש בקופה, ובקול רועד ושבור יתחנן בפני המשתטחים על הקברים ויכריז 'צדקה תציל ממוות... צדקה תציל ממוות'. אין לצחוק, אין לחייך. ארשת של עצב ויגון כבליל תשעה באב תהיה נסוכה על פניכם, ודמעה תתגלגל מעיניכם כדי לשבור לבבות ולפתוח כיסים. אין להרפות מבאי בית הקברות עד שיכניסו כפות ידיהם עמוק לכיסם וישלפו מטבעות שאותן ישלשלו לקופות. וכל המרבה, ילדים יקרים, הרי זה משובח. כשתתמלא הקופה שובו הנה לשלום. צמד תלמידים ששיג סכום נכבד מכולם יזכה לקבל בחתימת ידי ספר תהלים קטן וחביב למזכרת ויצוין לשבח לפני כל תלמידי 'תלמוד-תורה'. זכרו תלמידים, הקול קול יעקב, קול שבור ודמעות שליש בעיניים. וככל

שנביע אומללות ומסכנות כן ייטב, ובעזרת השם נצליח למלא קופות ולקיים את מוסדנו היקר מפז."

מיד העמדנו פנים של אבלי ציון, אך בתוך תוכנו מאושרים מאתנו לא היו מעולם. הנה מחכה לנו יום של בטלה מבלי להיענש עליו, טיול באוטובוס להר הזיתים משם נראה את מקום מקדשנו חמדת לבבנו וגם נקיים מצווה חשובה. כל הלילה לא עצמתי עין מהתרגשות, וכשנרדמתי לזמן מה שמעתי קול שקשוק קופות כשקשוק כנפי מלאכים ושרפים.

בשש בבוקר בדיוק התייצבנו אני וחברי שלמה, שלימים נודע כאחד מצדיקי הדור, מקובל אלוהי שיש לו מהלכים במחוזות שמימיים, עושה נסים ונפלאות, מקרב לבבות ומשכין שלום בין הבריות. נשים עקרות זכו לברכתו ולפרי בטן. אני הכרתי אותו כשלומי, ילד שובב מארץ הילדים. כדורגלן שבעט 'בננה', ובעל ראש ברזל היודע לנגוח הישר אל השער. מומחה ל'סֶטֶנְגָה' בין המדרכות. להטוטן של ממש. הראש הזה אכן נועד לגדולות ונצורות. מורנו ורבנו חכם מועלם הגיש לנו את הקופה תוך אזהרה: "חלילה לכם צאן קדושים ליטול אפילו מיל שחור אחד מן הקופה. הגנב ייענש כפל כפלים מידי אדם ומידי שמיים רחמנא ליצלן."

איש לא חשב אז איך להגן על הילדים הרכים הללו מפני החמה היוקדת הקופחת על ראשיהם בעיצומו של הקיץ הלוהט; איש לא הציע לילדים פרוסה של לחם 'ברמן' שחור ועליו שכבת מרגרינה ועליו זרזי גרגרי סוכר. איש לא חשב לצייד אותנו במימיית מים להרוות את צימאוננו. יצאנו לדרך כשברכת מורנו ורבנו חכם מועלם מלווה אותנו ואנו מצוידים בפנים הפוכות של תשעה באב, אבלים וחפויי ראש עד לקצה האחרון. משרחק האוטובוס כמטחוי קשת מעיניו הבוחנות

של מורנו ורבתנו פרצנו בצחוק משחרר ופצחנו בשירת ילדים עליזה שמילאה את האוטובוס מקצהו ועד קצהו.

"זה לא טיול, זה בית קברות. באוטו הזה לא צוחקים," הטיף לנו הנהג והצטרפו אליו גם נוסעים מוכי יגון. נאלמנו דום וחשנו שהילדות מאחורינו וברגע אחד הפכנו לקשישים מופלגים בני תשע ומעלה, מוכי יגון במידה שסבל העולם רובץ על כתפינו הדלות.

[ב]

ככל שהשמש צרבה והכתה בנו ללא רחם, כך פנינו היו לזהות ועצבות של אמת נשקפה מעינינו. הכיפות המוזהבות שעל הר הבית, מגדלי הכנסיות, הכיפות והמינרטים של העיר העתיקה, כבר לא עניינו אותנו. היינו מיוזעים וגרוננו ניחר. בסתר לבנו התחננו לפני הצדיקים הקבורים כאן בהמוניהם שנזכה לפרוסת לחם ולצפחת מים. ברגע של חולשה וחוסר שליטה, שלומי ואני פרצנו בבכי עמוק, שמיד עורר את תשומת לב הסביבה. יהודים טובים ריחמו עלינו ואמרו: "אל תבכו ילדים!" והשליכו מטבעות לקופת הצדקה שהלכה והתמלאה במהירות וכבר לא נותר בה כמעט מקום. בטננו קרקרה. שמענו רעמים מתגלגלים בבטן המצומקת שלנו. "אתה שומע את מה שאני שומע?" שואל-קובע חברי שלומי.

"בוא נחזור הביתה!" אני אומר לו בקול בוכים.

"אתה השתגעת, אתה?!" נזף בי שלומי. "אתה יודע שאתה לא יוצלח, אתה?!"

"למה אתה אומר את זה? עם הפרצוף העצוב שלי עשינו היום קופה."

"אתה תלך אחריי ולא תצטער," אמר הקדוש לעתיד לבוא.

הלכתי אחריו כסומא בארובה. רגליי בקושי נשאו אותי במעלה הדרך. הגענו לשער שכם שכרגיל מלא המולה: סבלים חֲוָרִים, גמלים זבי

ריר, חמורים שאבר מינם מלחך את הרצפה, סוסים ופרדות מוכנים להובלה. רוכלים מכל סוג ומין הכריזו בקולי קולות על מרכולתם. מוכרי ה'סוס' וה'תמר-הינדי' קשקשו בצלחות נחושת. ריחות חריפים עמדו באוויר. אני מביט ולא מאמין. באמנות של פורץ קופות מדופלם, שלף שלומי כמה מטבעות מן הקופה ואמר: "בוא אחריי ואתה מבטיח לא לספר לאף אחד... אלוהים ייסלח לילדים רעבים וצמאים."

סודני ענק לבוש גלימה לבנה, פניו שחומות ומבריקות, שנראה בעיניי ככהן גדול בקודש הקודשים, עמד מול מתקן למכירת בוטנים חמים. ריח מופלא של קטורת עלה מן המתקן המעלה עשן. הסודני השמיע קולות במבטא מוזר ולא מוכר: "בוטנים, כוח ללילה." לא הבנתי מה הקשר בין לילה לבוטנים חמים מדוכן של סודני כהן גדול. הוא מילא לנו בוטנים בשקית עשויה מעיתון מודפס.

"נקנה עכשיו כעכים עם סומסום," הכריז שלומי החכם באדם ופנה לדוכן העמוס כעכים. המוכר קרא בקולי קולות 'כֶּעֶכ' יה סוחון', כעכים חמים. ריח נפלא של סומסום קלוי עמד באוויר.

"עכשיו נקנח בשתיית 'תמר-הינדי'," אמר שלומי. פנינו לקראת צלצולי צלחות הנחושת של מוכר ה'תמר-הינדי', המשקה הקר והחמצמץ המונח על כרסו של המוכר בכד חרס גדול ורבע בלוק קרח חובק את הכד מכל עבר. הרוכל צלצל בצלחות הנחושת במיומנות רבה ומזג לנו מן המשקה החמוץ מתוק עד שענינו בהקו באושר אין סופי עם כל לגימה שהידרדרה למעמקי. בכל ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו לא היו ילדים שמחים ומאושרים כמונו, שבעים ורוויים. את העודף שנשאר לנו ממעות הגניבה שלשל שלומי חזרה לקופה. "אנחנו מחזירים עודף כדי לא להיות גנבים," ביטא שלומי בחן את תורת המוסר שלו. מדבריו של הצדיק לעתיד לבוא הבנתי שלגנוב כדי צורכנו מותר.

[ג]

"כל הכבוד ילדים יקרים," חייך חכם מועלם מאוזן לאוזן, "אתם הראשונים. אני מקווה שלא אתאכזב מכם." הוא מנה בזריזות מיל למיל עד שהצטרפו לגרושים ושילינגים. חשבתי בלבי שחכם מועלם היודע לספור מטבעות במהירות היה יכול לעבוד במכולת של אבא.

הנערים חזרו בזה אחר זה וחכם מועלם רווה נחת וחייך מאוזן לאוזן. הוא מנה את הקופות ורשם בעיון נמרץ על דף משובץ את שמות הקבצנים ואת סכום הפדיון שהביא כל צמד. כמה מהם הגיעו עם חצאי קופות, שליש או רביע, והתלוננו שאנשים התחמקו בטענות "כבר תרמנו". הוא נזף בכמה מהם: "פרות הבשן, אפילו את דמי הנסיעה בקושי כיסיתם!"

סוף סוף הושלמה המלאכה. חיכינו בקוצר רוח לפסק דינו של חכם מועלם, שהותיר אותנו במתח. הלכנו בעקבותיו לצריף האוכל העשוי פח לוחט. ריח כבד של פסולֶה עמד באוויר. צליל מונוטוני של צלחות פח ניגן צלילי עוני. חכם מועלם השליט שקט ואמר: "ילדים, כמה מחבריכם עשו היום מלאכת קודש למען 'תלמוד-תורה' שלנו, אך עלו על כולם שני נערים מופלאים," הוא הצביע עליי ועל שלומי, "אני מעניק להם ספר תהלים קטן לכל אחד מהם וכשיגדלו בעזרת השם נשלח אותם לקבץ צדקה בקהילות ישראל בכל אתר ואתר."

"אתה רואה כמה אני חכם!" לחש שלומי לאוזני וברוב צניעותו הצהיר: "היינו ראשונים בקיבוץ נדבות, טיילנו ליד קברי אבות במקום ללמוד תורה, נטלנו במשיכה קצת מטבעות מן הקופה, ואכלנו לשובע ושתינו לרוויה דברים טובים ועוד קיבלנו מתנה יפה מהמנהל יחד עם הבטחה שבעתיד נהיה קבצנים עוד יותר גדולים," צחק שלומי וצחקתי אני צחוק של הסכמה.